

Чуян С. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету

КЛЮЧОВІ КОНЦЕПТИ АВТОРСЬКОЇ МОДЕЛІ СВІТУ РОМАНУ Г. МЕЛВІЛЛА «МОБІ ДІК»

Анотація. Стаття присвячена проблемам вивчення художнього тексту як самостійного об'єкта дослідження, розробленню методики аналізу індивідуальних особливостей стилю художників слова з позицій когнітивної лінгвістики та дослідженню специфіки авторської моделі світу, що відбиває у художній площині авторський вибір концептуальних пріоритетів.

Ключові слова: концепт, концептосфера, ядро, периферія, активізатор концепту.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгвістичної думки характеризується підвищенням інтересом науковців до проблеми вивчення художнього тексту як самостійного об'єкта дослідження. І є всі підстави стверджувати, що розроблення методики аналізу індивідуальних особливостей стилю художників слова набуває особливого значення з позицій когнітивної лінгвістики, що досліджує проблеми співвідношення мови та свідомості, роль мови у пізнавальних процесах та узагальненні людського досвіду, зв'язок окремих когнітивних здатностей людини з мовою та форми їх взаємодії.

Крім того, важливим є інтерпретаційний намір, пов'язаний зі зверненням до сформульованих на базі когнітивної науки лінгвофілософських та лінгвопсихологічних підходів, що ставлять на меті аналіз «наївної (мовної) картини світу» творчої особистості у процесі креативної діяльності. Саме цим зумовлене дослідження специфіки авторської моделі світу, що відбиває у художній площині авторський вибір концептуальних пріоритетів, який визначається естетичними домінантами письменника і дає змогу відновити його концептосферу.

Однак, незважаючи на широке дослідження цього питання, немає однозначного підходу до проблеми взаємовідносин мови та мислення, можливостей відтворення картини світу людини за допомогою стилістичних засобів, тому вважаємо цю проблему ще недостатньо вирішеною, що зумовлює **актуальність** теми статті. **Метою** роботи є дослідження стилістичних засобів репрезентації авторського світосприйняття в романі Г. Мелвілла «Мобі Дік».

Виклад основного матеріалу. Термін «мовна картина світу» є метафорою, тому що в дійсності специфічні особливості національної мови, в яких зафіксовано унікальний суспільно-історичний досвід певної національної спільноти людей, створюють для носіїв цієї мови не якусь іншу, неповторну картину світу, яка відрізняється від об'єктивно існуючої, а лише специфічне «забарвлення» цього світу, зумовлене національною значимістю предметів, явищ, процесів, вибіркоким ставленням до них, яке породжується специфікою діяльності, образу життя і національної культури даного народу [1, с. 54].

Виокремлюють і індивідуальну картину світу, тобто ту, що властива кожному окремому індивіду. Вважають, що в свідо-

мості виникає певна модель світу, яка в силу суб'єктивності сприйняття не є адекватною до дійсності, тобто ми бачимо об'єкти за допомогою очей, але в отриманні інформації про дійсність також беруть участь й інші органи сенсорного сприйняття. Спроби відділити суб'єкт сприйняття від самого процесу виявляються неможливими, тому вчені заявляють, що сприйняття відбивається не в пасивному прийнятті сигналів, а в їх активній інтерпретації [2, с. 7].

Однак не слід забувати, що ця інтерпретація базується на тих національних чи соціальних характеристиках та уявленнях, що притаманні індивіду, як представнику певного етносу чи соціуму. Тому зазначимо, що якими б різноманітними не були картини світу, що виокремлюють дослідники, всі вони взаємопов'язані і представляють собою елементи єдиного цілого – загальної картини світу.

Як стверджує В.Я. Мізецька, в художній творчості це явище реалізується так: фігура суб'єкта спостереження, автор – це, перш за все, фігура інтерпретатора. Картина світу, яку він зображує у своєму творі – це лише одна з можливостей інтерпретації того, що ми називаємо дійсністю [3, с. 171]. Цю інтерпретацію зазвичай називають художньою картиною світу або авторською моделлю світу, яка є неповторною у кожного автора.

Отже, авторська модель світу – це образ світу, змодельований кризь призму свідомості художника (його індивідуальної картини світу), як результат його духовної активності. Модель світу автора об'єктивується в створюваних ним текстах – єдиному текстовому просторі. Його аналіз виявляє своєрідність світосприйняття автора – творчої особистості – творця, перетворювача, що естетично трансформує і варіює засоби мови, якими він користується, як найтоншим інструментом у вираженні своїх поглядів і оцінок.

Своєрідність концептуальної системи притаманна кожному визначному письменнику, і деякі концепти, що складають цю концептосистему, в художніх творах набувають інших значень і носять суцільно індивідуальний характер. Концепти, що простежуються в межах окремого твору або в контексті всієї творчості письменника, дають можливість відтворити авторську картину світу, повноцінне розуміння якої і є об'єктом дослідження роботи.

Саме тому, розглядаючи авторську модель світу, представлену в зазначеному творі як концептосферу, ми виокремлюємо концепт MOPE/SEA, як ядро цієї концептосфери. Її периферія, у свою чергу, формується з таких концептів, як БЕРЕГ/SHORE, МОРЯКИ/SEAMEN, ФЛОРА/FLORA ТА ФАУНА/FAUNA, КОРАБЛІ/VESSELS та ПРИРОДНІ ЯВИЩА/NATURAL PHENOMENA. Ми розпочинаємо аналіз з ключового концепту твору – концепту MOPE / SEA. Активізаторами цього концепту можна вважати такі лексичні одиниці, як: *sea, ocean, water, watery surface, the Atlantic, watery part of the world* (водяна ча-

стина світу), *wake* (слід на воді), *pale waters* (бліді води), *hidden ways* (таємні підводні шляхи), *proper cruising ground* (морські шляхи), *the frozen seas* (льодовиті моря), *calms of the oceans* (океанська тиша) тощо.

Відмітимо, що активізаторами концептів можуть виступати не лише іменники, а й інші частини мови. Такими прикладами є *to sail* (поплавати по морях), *to dive* (пірнати в море), *to float*, *to leak* (текти), *to sink* (тонути) тощо.

Використовуючи різні назви для позначення моря, автор робить розповідь більш цікавою та насиченою, а також показує психічний та емоційний стан головного героя і ставлення до цієї стихії. Залежно від ставлення героя та від погоди на морі змінюються і використані епітети. Воно може бути священним або, навпаки, злим та небезпечним, сяючим, романтичним чи незвіданим, викликаючи ці ж образи у свідомості читача.

Uncivilized seas – дикі моря; *wild and distant seas* – далекі незвідані моря; *forbidden seas* – заказані моря; *sparkling seas* – сяюче море; *raging sea* – роз'яріле море; *the sharkish sea* – акуляче море; *more open water* – широкий простір; *the sea holy* – море священне; *unsounded ocean* – мовчазний океан; *cold malicious waves* – злостиві холодні хвилі. Крім того, відмітимо, що лексема *sea* сама часто використовується автором як епітет, навіть у тих випадках, коли відношення до моря є і так зрозумілим: *sea-weed*; *sea Prince of Wales*; *sea-gods*; *sea-dogs*; *sea hermits*; *sea turtles*; *sea-outfit*; *sea-boots* тощо.

Різноманітністю відрізняються і метафори, що використовуються автором задля прямих асоціацій з морем та водою: ... *ducked and dived her bows as a slave before the Sultan* – ...вклонявся йому, бив чолом до самої води, мов невільник перед султаном.

An oily calmness floats out from the east. – Умить зі сходу, наче хто розлив по воді олію, хвилі вляглися.

I greatly fear lest thy conscience be but a leaky one; and will in the end sink thee foundering down to the fiery pit. – Я дуже боюся, що сумління твоє діряве, й воно раніше чи пізніше потопить тебе в геєні вогненній.

Окрім того, в останньому прикладі спостерігаємо і епітет *leaky*, що також має асоціативний зв'язок із водою.

Використовуючи стилістичний прийом персоніфікації, автор наділяє море рисами:

а) людини: *Envious billows* – ревниві буруни;

б) сором'язливої дівчини чи танцюристки: *The warm waves blush like wine* – теплі хвилі червоніють, наче вино [4, с. 178]; *It's the waves – the snow's caps turn to jig it now.* – О, хвилі йдуть танцювати джигу! Хвилі в білих чепчиках!

в) дикого хижака: *A panther billow leaping over the bulwarks* – мов лютий тигр, наскакує бурун, що перехлюпнув через фальшборт.

Активним в авторській моделі світу Г. Мелвілла є прийом протиставлення, або антитези. Холодне море протиставляється лагідному сонцю: *From the shuddering cold and blackness of the seas ... towards the warm and pleasant sun and all the delights of air and earth* – з холодних, темрявих глибин моря ... на тепле й ласкаве сонце, до всіх розкошів повітря й землі [4, с. 64].

Таким чином, на основі аналізу можна сказати, що концепт «SEA» дуже виразно представлений Г. Мелвіллом. Широке застосування епітетів дозволило автору показати море з різних боків – то бурхливе й роз'яріле, то сяюче й священне, а завдяки метафорам і персоніфікації море постає перед читачем живим і отримує риси, притаманні людині чи хижаку.

Першим концептом периферії, що нами досліджуватиметься, є концепт КОРАБЛІ / VESSELS, до активізаторів якого відносимо, перш за все, назви різновидів кораблів: *Ships, barques, brigs, schooners* – кораблі, барки, шхуни, бриги; *whale ships* – китобійні судна, *merchant ships* – торговельний корабель, *packet schooners* – поштова шхуна, *armed ships* – військові судна, *smuggler* – контрабандистське судно тощо.

Однак, окрім цього, до активізаторів цього концепту відносимо і терміни, що слугують для номінації різних деталей корабля, його опису: *Before the mast* (на носі судна), *fore-castle* (кубрик), *royal mast-head* (вершечок шогли), *spar* (рея), *fore-castle deck* (бак), *quarter-deck* (ют), *the chains* (якірний ланцюг), *deck* (палуба), *ring-bolt* (залізне кільце), *bulwarks of ships* (фальшборти), *rigging* (рангоут). Текст роману насичений термінами морської справи. Ці терміни, окрім головної денотативної функції, виконують описово-експресивну функцію (змалювання самого корабля), а також гумористичну функцію, коли вживаються у метафоричних порівняннях: *jump from spar to spar like a grass hopper in a May meadow* (стрибати з реї на рею, мов коник на травневій луці); *sporting his harpoon like a marshal's baton* (несучи гарпун, мов маршальський жезл).

Незважаючи на різнобію у класифікації термінів та трактування їх наявності у художніх творах, незаперечним є факт їх естетичної (а, відтак, експресивної) цінності у порівнянні з нейтральними словами [Скребнев, с. 59]. Для опису деталей корабля та власне самих кораблів автор використовує такі епітети, як: *square-toed luggers* – широконосі побережні люгери; *mountainous Japanese junks* – гороподібні японські джонки; *butter-box galliots* – галіоти, що скидаються на ящики з-під масла; *storm-tossed ship* – корабель, що його жене буря; *a rare old craft* – химерна стара посудина («Пеквод»), *noble ship* – шляхетний корабель. Таке різноманіття епітетів надає образності розповіді і створює на читача більш яскраве й своєрідне враження.

Наступний уривок із роману яскраво ілюструє персоніфікацію автором корабля через використання великої кількості епітетів, метафор та порівнянь для його опису: *Long seasoned and weather-stained in the typhoons and calms of all four oceans, her old hull's complexion was darkened like a French grenadier's, who has alike fought in Egypt and Siberia. Her venerable bows looked bearded. Her masts – cut somewhere on the coast of Japan, where her original ones were lost overboard in a gale – her masts stood stiffly up like the spines of the three old kings of Cologne. Her ancient decks were worn and wrinkled, like the pilgrim-worshipped flag-stone in Canterbury Cathedral where Becket bled.* Отже, використання займенника *her*, іменника *complexion*, прикметників *venerable*, *wrinkled* та *bearded*, що зазвичай асоціюються з людиною, демонструють і ставлення автора до корабля – він дорівнює його старому, поважному та досвідченому у боях вояці.

Висновки. Отже, концепт «VESSELS» активізується найбільше за допомогою термінів. Лексеми-активізатори зустрічаються в епітетах та метафорах, які допомагають більш яскраво описати як самі кораблі, так і допомагають автору виразити свої думки через знайому йому термінологію. Використання назв корабельної снасті робить розповідь оригінальною і показує, що автор добре обізнаний у морській справі.

Перспективою подальшого дослідження слугуватимуть інші концепти периферії, пов'язані з ключовим концептом концептосфери роману «Мобі Дік» MOPE / «SEA».

Література:

1. Вайсгербер Л. Родной язык и формирование духа / Л. Вайсгербер. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1993. – 295 с.
2. Михайлишин У.І. Відображення космогонічної картини світу у фразеологічних одиницях німецької мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук / У.І. Михайлишин. – Харків, 2010. – 20 с.
3. Мизецкая В.Я. Художественная картина мира и её модели / В.Я. Мизецкая // Вісник Харківського національного університету. – Х.: Константа, 2000. – № 471. – С. 171–178.
4. <http://www.online-literature.com/melville/mobydick/>.
5. Мелвілл Г. Мобі Дік, або Білий Кит. Роман / Пер. з англ. Ю. Лісняк. – К: Вид. дім «Всесвіт», 2003. – 584 с.
6. Скребнев Ю.М. Введение в коллоквиалистику / Ю.М. Скребнев. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1985. – 210 с.

Чуян С. А. Ключевые концепты авторской модели мира романа Г. Мелвилла «Моби Дик»

Аннотация. Стаття посвящена проблемам изучения художественного текста как самостоятельного объекта исследования, разработке методики анализа индивидуальных особенностей стиля художников слова с позиций когнитивной лингвистики и исследования специфики авторской модели мира, которая отражает в художественном пространстве авторский выбор концептуальных приоритетов.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, ядро, периферия, активизатор концепта.

Chuian S. Key concepts of author's world model in novel «Moby Dick» by H. Melville

Summary. The article deals with the problem of study of fiction as an independent object, development of technique of analyses of individual style peculiarities of author from the view of cognitive linguistics and the study of specific author's world model which reflects the author's choice of conceptual priorities.

Key words: concept, conceptosphere, core, periphery, concept activator.